

ИЗЛАГАЊЕ НА ПРЕДСТАВЉАЊУ КЊИГЕ КОЈЕ ЈЕ ОДРЖАНО У МАЛОЈ САЛИ ЗАДУЖБИНЕ ИЛИЈЕ М. КОЛАРЦА, 16. АПРИЛА 2024. ГОДИНЕ¹

(Прир. Здравко Кучинар, *Дух и хуманизам. Београдска Philosophia Артур Либерта*. Досије студио, Београд 2023; 422 стр.)²

Професора Здравка Кучинара (који је приредио ову књигу) не треба посебно представљати. Сви који су студирали филозофију добро га познају. Деценијама је предавао на Филозофском факултету Универзитета у Београду, бројним генерацијама студената такозване „чисте” филозофије. Искористио бих прилику да се захвалим професору Кучинару што предано ради на објављивању књига посвећених историји српске филозофије. Колико редак, толико је и посебан, међутим, догађај када дело истовремено има значај и за нашу филозофску и интелектуалну баштину и за проучавање општег, светског филозофског наслеђа, као што је случај са књигом под насловом *Дух и хуманизам. Београдска Philosophia Артур Либерта* коју је професор Кучинар приредио и снабдео својом уводном студијом.

Реч је о зборнику радова објављеном на 426 страна, у издању познате и угледне издавачке куће „Досије студио”, која редовно објављује књиге из едиције „Филозофија између Истока и Запада”. Објављивање ове књиге, једанаесте по реду у едицији, омогућено је средствима Одбора за филозофију између Истока и Запада Српске академије наука и уметности, чији је председник академик Данило Баста.

У књизи стоји напомена да је објављена „уз деведесетогодишњицу доласка Артура Либерта у Београд”. Као што је добро познато, професор Универзитета у Берлину и Високе трговачке школе, који је био познат и по вођењу Кантовог друштва, након победе на изборима и доласка на власт Националне социјалистичке немачке радничке партије, на основу примене нових антисемитских закона, отпуштен је и остао без посла и

¹ Излагање је приређено за објављивање, лекторисано, унете су неопходне допуне и исправке, као и основне фусноте.

² Артур Либерт, *Дух и хуманизам: Београдска Philosophia Артур Либерта*: избор: расправе–преписка–документа (делимично на немачком). Приредио Здравко Кучинар, [Едиција „Филозофија између Истока и Запада” 11. Уредник Данило Н. Баста], Досије студио, Београд 2023. Вид. и: Здравко Кучинар, *Артур Либерт: живи и дела*. [Едиција „Филозофија између Истока и Запада” 3. Уредник Данило Н. Баста], Досије студио, Београд 2015.

прихода септембра 1933, да би већ децембра исте године био примљен као гостујући професор Универзитета у Београду, на основу одлуке и позива Савета Филозофског факултета из октобра и одобрења Министарства просвете из новембра 1933. године. Либерт је у Београду основао међународно филозофско друштво *Philosophia* и покренуо истоимени часопис, окупивши на заједничком послу нека од водећих имена светске филозофије свога времена. На самом почетку истакнуто је да је београдски филозофски часопис *Philosophia* био „једна од најзначајнијих филозофских публикација тога доба”, да је у њему „објављен један од најутицајнијих филозофских списа прошлог столећа: Хусерлова (Husserl) ’Крiza европских наука и трансцендентална феноменологија’, те да је захваљујући часопису, односно радовима који су у њему били објављени, Београд постао једно од светских средишта филозофског живота”, односно да се „накратко” уписао на „светску филозофску мапу”, али, можемо додати, у згуснуто време великог светског политичког вртлога, од 1935. до 1939. године, дакле у само предзорје Другог светског рата. Либертов подухват организовања друштва и покретања часописа, који има и своју политичку димензију, као и идеју и претензију универзалног гласа филозофа тадашњег времена, како стоји испод наслова часописа на латинском језику (*philosophorum nostri temporis vox universa*),² готово да је непознат историјски догађај: „О свему овом се мало писало и још мање се зна, како у свету, тако и код нас, прва целовитија информација о часопису *Philosophia* појавила се код нас после више од пола столећа од његовог гашења, тек 1992. године”: „Реч је о чланку Данила Н. Басте „Часопис ‘Philosophia’ и његов оснивач Артур Либерт”, који је објављен и на српском и на немачком језику, како је и приличило природи ове публикације, а и потреби да се и наша, а и страна културна јавност подсети на њено постојање и значај”.³

Часопис *Philosophia* је излазио на немачком језику, што није необично када знамо да и данас у Београду излазе многи часописи на енглеском језику или двојезично – на српском и енглеском. Често се заборавља да је немачки језик у предратном Београду био присутнији од енглеског данас. Поједини текстови објављивани су у часопису *Philosophia* и на другим светским језицима, на енглеском, француском, италијанском.⁴ У овој књизи већину прилога који су у часопису *Philosophia* објављени на немачком језику, превео је академик Данило Баста, а преписку професор Кучинар, такође са немачког језика. Два текста су преведена са енглеског језика. Поново су објављени поједини, већ раније објављени преводи са немачког и италијанског језика.

² *Philosophia*, philosophorum nostri temporis vox universa. Sumptibus societatis „Philosophiae” auxiliantibus aliis philosophorum societatis multorumque sodalium consilio. Edidit Arthur Liebert, Universitatis Belgradensis Professor. Vol. 1. Fasc. 1–4, 1936. Ex officina societatis „Philosophiae” Belgradi (*Филозофија*, универзални глас филозофа нашег времена. О трошку Друштва „Филозофија”, одлуком многих чланова Друштва и уз помоћ других филозофских друштава. Уредник Артур Либерт, професор Универзитета у Београду. Издање Друштва „Филозофија” у Београду).

³ Здравко Кучинар, „Београдска *Philosophia* Артура Либерта (Уводна реч приређивача)”, у: Артур Либерт, *Дух и хуманизам: Београдска Philosophia Артура Либерта*: избор: расправе–преписка–документа (делимично на немачком). Приредио Здравко Кучинар, Досије студио, Београд 2023, стр. 11.

⁴ Исто, стр 49, фн. 111.

Књига има јасну концепцију, садржи шест раздвојених делова. У првом делу, осим уводне студије, која представља целину за себе, обима који премашује данашње важеће критеријуме за монографску студију, налазе се Либертове „Уводне речи оснивача”, односно „Идеја и програм друштва и часописа *Philosophia*”. Либерт је јасно изнео своје становиште: „С духом филозофије нераздвојно је повезан дух универзализма и универзалне правде. Ми верујемо и надамо се да је управо филозофија, на основу свога свеукупног суштинског карактера и мисаоног правца, на основу намере у њој делотворне и настројења, у пресудној мери позвана и способна за делање у том смеру. [...] Филозофија није само заступник и сведочанство интелектуалног јединства и заједнице човечанства него је и [...] састворитељ и саносилац човечанске савести, чије учвршћивање и утначавање припадају њеним најплеменитијим задацима. Као бранилац моралне правде, она служи духу хармоничне сарадње, она је ослонац узајамног поверења без којег су немогућни заједнички живот и заједнички рад културних нација [...] Сваки филозофски систем који је из своје дубине суштински примерен захтевима филозофије представља позив упућен савести човечанства. И као што он мисаоно и појмовно нагони преко сваке једностраности и сваког поједностранења, превазилазећи их, он при том и помаже да се спречи морална изолација и створе обухватна наднационална моралност и морална наднационалност. У сваком истинском филозофском систему не говори само поједини мислилац него се у њему кроз појединог мислиоца испољава и универзално мишљење човечанства.”⁵ Либертово становиште може се читати као безвремени филозофски текст. Када се, међутим, у контекст тадашњег времена постави оснивање друштва и његовог органа (часописа) и сагледа политичка димензија тог догађаја, може се видети да је од интереса за историјска истраживања Европе и света тога времена. Историјске чињенице су, међутим, веома суморне. Пар година након Либертовог одласка из наше земље цела Европа је подељена између тоталитарних система који су били у политичко-војном савезу (од августа 1939). Последње државе које су освојене (и уједињене у заједничку немачку Европу) биле су Југославија и Грчка (1941). Само Енглеска остаје у рату, све до немачког напада на Совјетски Савез и јапанског на Сједињене Америчке Државе. У ствари, за различите народе светски рат је почео у различито време. Либерт је могао први да сагледа све последице, и као филозоф и као припадник јеврејског народа, за који је тај рат почео најраније, већ 1933. године, када је започело отимање и уништавање имовине, одузимање посла и средстава за живот, а потом одузимање здравља и коначно самог живота.

После Либертовог „Позива”⁶ и образложења повода и намере оснивања универзалног филозофског друштва и замисли управе Друштва и

⁵ Артур Либерт, „Уводне речи оснивача Идеја и програм друштва и часописа 'Philosophia',” у: Артур Либерт, *Дух и хуманизам: Београдска Philosophia Арђура Либертиа*. Избор: расправе–преписка–документа (делимично на немачком). Приредио Здравко Кучинар, Досије студио, Београд 2023, стр. 62.

⁶ Артур Либерт, „Позив! *Philosophia*, филозофско друштво и часопис”. Исто, стр. 5, 70–74.

часописа, као и начина финансирања, у наредном поглављу књиге налазе се текстови објављени у часопису *Philosophia*, у избору професора Кучинара (стр. 75–325), што представља носећи део ове књиге. Текстови су тематски груписани у пет области: 1. Криза науке и појам духа; 2. Филозофска антропологија; 3. Филозофија културе; 4. Филозофија права и политике; 5. Филозофија и књижевност.

У наредном делу књиге налази се Либертова преписка на немачком језику и у преводу на српски језик (укупно 11 писама, стр. 327–362). Потом следе белешке, односно детаљни коментари о „изабраним ауторима, расправама и преписци”, укупно 18 имена. Довољан је само поглед на имена која су овде наведена да би се стекао основни утисак о значају ове књиге, у којој се налази зборник изабраних радова из Либертовог часописа *Philosophia* и Либертова преписка. То су: Едмунд Хусерл (Edmund Husserl), Лудвиг Ландгребе (Ludwig Landgrebe), Јан Паточка (Jan Patočka), Хелмут Плеснер (Helmuth Plessner), Мартин Бубер (Martin Buber), Карл Левит (Karl Löwith), Еуген Финк (Eugen Fink) и други. Неки од аутора су убијени због јеврејског порекла током рата (Франц Ојленбург [Franz Eulenburg], Милијан Шеман [(Milian Schömann]).

У следећем делу књиге презентована су документа, тј. њихови снимци (стр. 387–395), што је врло упечатљива и занимљива грађа. Потом следи „Додатак” у којем се налази сређен садржај свих бројева часописа *Philosophia*. При томе су звездицом означени текстови који су објављени у овој књизи (стр. 397–411). На самом крају налази се текст академика Данила Басте из 1991, односно 1992. године под насловом: „Часопис *Philosophia* и његов оснивач Артур Либерт”.⁷

Захваљујући овој књизи (са преводима текстова и писама), отварају се, наравно, потпуно нови видици о развоју филозофије на нашем простору. Преписка даје многа јасна и драгоцена објашњења о гледиштима познатих филозофа. Истакао бих нпр. писмо Хелмута Плеснера Либерту од 27. марта 1937. године. „Блиска сродност са Максом Шелером [Max Scheler], која ми се повремено пребацује, не постоји ни у мом развоју нити у самој ствари. М. Вебер [Max Weber], Трелч [Ernst Troeltsch], Дилтај [Wilhelm Dilthey] су најјаче утицали на мене – ако смем да занемарим импулсе Рикерт-Ласковог [Heinrich Rickert, Emil Lask] неокантовства, као и Дриша [Hans Driesch] и Хусерла (којима дугујем много у погледу садржаја и метода). Они припадају времену мог правог образовања. Са Вебером, Трелчом и Дилтајем покушао сам темељитија разјашњења тек после моје дисертације. То одговара такође мом протестантском (образовно-протестантском, ако више волите тако) ставу. Моја последња књига је такође проистекла из њега, а верујем и целокупна њена концепција као и њена тежња ка радикализму. Ту је заиста мало трага од Шелера. Одувек сам се дивдио Шелеровој величини, али сам одбацио његов католички (барем образовно-католички) став као мени веома стран и такође као компромисерски у овој ствари. Проблематика коју развија моја књига нема заиста

⁷ Данило Н. Баста, „Часопис *Philosophia* и његов оснивач Артур Либерт”, у: Исто, стр. 413–422.

никакву сродност са Шелером. Његова универзалистичка метафизика, усмерена ка помирењу и праштању, заправо прикрива отворена питања која својим Јединством чула покушавам да држим отвореним. Ова супротност такође раздваја моју идеју, заснивање и спровођење 'филозоф(ске) антропологије' од његове. За њега је она централни део његове метафизике, а за мене је средство критике онога што се сматра стабилном, али је заправо нестабилна 'људска природа'". Даље Плеснер пише о Штирнеру (Max Stirner), Марксу, Хајдегеру, Шлајермахеру, Ничеу... Само ово једно писмо када се узме у обзир, говори толико јасно о једном филозофском становишту, помаже херменеутичком тумачењу текста и елиминише одређене странпутице.

Професор Кучинар се користио необјављеном и објављеном архивском грађом о овој теми и радовима који су већ обрађивали иста или сродна питања. Упућује на Архив Артура Либерта (Arthur-Liebert-Archiv, ALA),⁸ Државни архив Србије (ДАС), Историјски архив Београда (ИАБ), Архив Југославије (АЈ), Архив Универзитета у Берлину, Политички архив Министарства иностраних послова Немачке.

Дугогодишње истраживање Либертове филозофије и сродних тема, које је одавно предузео професор Кучинар, са сваком новом књигом доноси нова открића. Честитајући још једном на објављеној књизи, додао бих да осим што нас задужује својим радом, задаје нам и нове бриге, односно нове задатке који се отварају у истраживању нашег и светског филозофског наслеђа.

БОРИС МИЛОСАВЉЕВИЋ⁹

Српска академија наука и уметности
Балканолошки институт САНУ, Београд
boris.milosavljevic@bi.sanu.ac.rs

⁸ Здравко Кучинар, „Београдска *Philosophia* Артура Либерта (Уводна реч приређивача)”, у: Исто, стр. 15.

⁹ Милосављевић, Борис (Београд, 1967). Дописни члан САНУ. Директор Балканолошког института САНУ. Дипломирао на Одељењу за филозофију Филозофског факултета Универзитета у Београду са темом из методологије (тумачење текста, односно писаних извора). На Филозофском факултету завршио и последипломске студије, где је 2000. одбранио магистарски рад (*Платоново неписано учење*). Докторирао 2010. на Факултету политичких наука Универзитета у Београду (*Политичко учење Слободана Јовановића*). Области истраживања и истраживачке теме: историја политичких идеја и институција на Балкану у 19. и 20. веку, политичка теорија, политичка и друштвена историја, историја српске филозофије, теорија државе, историографија, политичка и правна филозофија. Важније књиге: *Слободан Јовановић: теорија*, Београд 2017; *Свјет и време Слободана Јовановића: (1869–1958)*, Београд 2019; *Београдски родослови*, Београд 2020.